

Ομιλία του Δημάρχου Λεμεσού κ. Νίκου Νικολαΐδη στα αποκαλυπτήρια της προτομής του αείμνηστου ήρωα των Βαλκανικών Πολέμων (1912-1913) και Δημάρχου Λεμεσού Χριστόδουλου Σώζου τη Κυριακή 4 Μαρτίου 2018 στις 11:00 στο Δήμο Αμπελοκήπων – Μενεμένης Θεσσαλονίκη

- Σεβασμιώτατε Μητροπολίτη Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως
- Κύριοι Βουλευτές
- Έντιμε Δήμαρχε του Δήμου Αμπελοκήπων-Μενεμένης
- Κύριε Γενικέ Διευθυντή του Υπουργείου Αμύνης της Κύπρου,
- Κύριε Γενικέ Πρόξενε της Κυπριακής Δημοκρατίας στη Θεσσαλονίκη
- Κύριε Πρόεδρε της Κυπριακής Εστίας Βορείου Ελλάδος

Αδελφοί Έλληνες,

Στις κρίσιμες στιγμές που διέρχεται το όνομα και η ιστορία της Μακεδονίας μας, εμείς, επιμένοντας να κτίζουμε πολιτισμό και να τιμούμε τις θυσίες των ηρώων μας, συγκεντρωθήκαμε σήμερα εδώ, για να αθανατίσουμε την ιερή μνήμη ενός από τις χιλιάδες συμπατριώτες μας, που πρόσφεραν την ζωή τους, υπερασπιζόμενοι τα πατρογονικά μας εδάφη. Του Δημάρχου της Λεμεσού Χριστόδουλου Σώζου.

Από την αρχαιότητα πολλοί υπήρξαν οι επίβουλοι και οι εισβολείς, αυτοί που θέλησαν να κατακτήσουν την Ελλάδα, την Κύπρο, την Μακεδονία. Κατά την νεώτερη εποχή, Τούρκοι, Βούλγαροι, Γερμανοί, Ιταλοί και άλλοι, όλοι βρήκαν αντιμετώπιση απέναντι τους, την ανυποχώρητη απόφαση των Ελλήνων για ελευθερία με κάθε τίμημα. Η Ελληνική γή, που ακόμα και σήμερα κάποιοι εποφθαλμιούν, είναι ποτισμένη με ποταμούς ελληνικού αίματος, σπαρμένη με δάση ελληνικών κοκκάλων, λυτρωμένη με εκατόμβες ελληνικών θυσιών.

Σε όλους αυτούς του Αγώνες της Ελλάδας η Κύπρος ήταν πάντοτε παρούσα. Ανάμεσα στους Κλέφτες και τους Αρματολούς της Τουρκοκρατίας καταγράφονται και πολλοί Κύπριοι. Κατά την Επανάσταση του 1821 οι Κύπριοι έτρεξαν και πάλιν να ενταχθούν στις ένοπλες ομάδες των καπετανέων, που μάχονταν εναντίον των Τούρκων. Πολλοί απ' αυτούς διακρίθηκαν επ' ανδραγαθία, βρήκαν ηρωικό θάνατο, πολλοί πολέμησαν με αυταπάρηση και τιμήθηκαν αργότερα από το νεοσύστατο Ελληνικό κράτος. Η ίδια αγάπη προς την Ελλάδα εκδηλώθηκε και στους μεταγενέστερους αγώνες: Στον ατυχή πόλεμο του 1897, στους Μακεδονικούς αγώνες, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, στους δύο βαλκανικούς πολέμους, στους δύο παγκοσμίους πολέμους, οι Έλληνες της Κύπρου είχαν αθρόα συμμετοχή στους Αγώνες Ελευθερίας της Ελλάδας.

Τα ονόματα, η προσφορά και οι θυσίες τους καταγράφονται σε δεκάδες βιβλία, που εκδόθηκαν στο νησί, τις τελευταίες δεκαετίες, με γενικό περιεχόμενο την συμβολή των Κυπρίων στους Αγώνες της Ελλάδας.

Ένας από τους πιο επώνυμους και ένδοξους Έλληνες της Κύπρου, που άφησε την τελευταία του πνοή στις μάχες της Ελλάδας ήταν και ο Δήμαρχος Λεμεσού Χριστόδουλος Σώζος.

Ο Σώζος γεννήθηκε στην Λεμεσό το 1872 προερχόμενος από εύπορη και επιφανή οικογένεια, που ανέδειξε πολιτικούς, δημάρχους και άλλες προσωπικότητες του τόπου. Ο πατέρας του, Σώζος Λοΐζου, κατετάγη και πολέμησε ως εθελοντής στο Βαφέ της Κρήτης, το 1866. Ο παππούς του Χριστόδουλου Σώζου, ο Αντώνιος Ιακώβου Λοΐζου, σε νεαρή ηλικία, ήλθε στην Ελλάδα και υπηρέτησε υπό τον Φαβιέρο, κατά την Ελληνική Επανάσταση, μάλιστα στην μάχη της Ακρόπολης πληγώθηκε στο χέρι. Πολλά άλλα μέλη της μεγάλης οικογένειας των Σώζων πρόσφεραν ανάλογες υπηρεσίες, κληροδοτώντας στον Χριστόδουλο βαριά πατριωτική παρακαταθήκη.

Από το 1888 έως το 1892 ο Σώζος σπούδασε στο πανεπιστήμιο Αθηνών νομικά. Αφού επέστρεψε στο νησί εργάστηκε ως δικηγόρος στην κατεχόμενη σήμερα Κερύνεια, στη συνέχεια στην Πάφο και από το 1898 έως το θάνατο του, το 1912, στην Λεμεσό.

Κατά την διάρκεια των σπουδών του στην Αθήνα, σφυρηλάτησε τους εθνικούς δεσμούς του με την Ελλάδα και ατσάλωσε την Ελληνική Εθνική του συνείδηση, αναπτύσσοντας έντονη πολιτική παρέμβαση στις πολιτικές εξελίξεις. Ενώ ήταν ακόμα φοιτητής έγινε συνεργάτης της «Ακροπόλεως» «Αθηνών» και παράλληλα απέστειλε άρθρα του και ανταποκρίσεις στην εφημερίδα «Ένωσις» της Λάρνακας.

Τον χαρακτήρα του Σώζου επηρέασε καθοριστικά και ο μέγας εθνικός δάσκαλος της Λεμεσού και της Κύπρου Ανδρέας Θεμιστοκλέους, του οποίου υπήρξε μαθητής. Ο διαπρύσιος κήρυκας της Ελληνικότητας της Κύπρου στάλαξε στην ψυχή του Χριστόδουλου και χιλιάδων άλλων μαθητών του, την λατρεία προς την Ελλάδα. Επίδραση στην διάπλαση της εθνικής του συνείδησης άσκησαν και δύο άλλοι «ιεροκήρυκες» της ελληνικότητας του νησιού, οι συμφοιτητές του Σίμος Μενάρδος και Νικόλας Κλ. Λανίτης, επιφανείς προσωπικότητες της Κύπρου.

Στην Κύπρο ανέπτυξε και πάλιν έντονη πολιτική δραστηριότητα και γρήγορα εξελέγη ως μέλος του Νομοθετικού Συμβουλίου από το 1901 έως το 1911. Το 1911, μετά από επτάμηνη δραστηριότητα στο Λονδίνο υπέρ των Κυπριακών συμφερόντων, έγινε μέλος του Εκτελεστικού Συμβουλίου. Διετέλεσε επίσης Έφορος των Ελληνικών

εκπαιδευτηρίων Λεμεσού και δήμαρχος της πόλης από το 1908 μέχρι το 1912.

Ως δήμαρχος υπηρέτησε την πόλη του με αγάπη και ακαταπόνητη αφοσίωση, αφήνοντας πίσω του έργα, που καθόρισαν τον χαρακτήρα και συνέβαλαν στην ανάπτυξη της Λεμεσού. Μερικά από αυτά ήσαν:

- Η δημιουργία του Δημόσιου κήπου, που ως σήμερα αποτελεί στολίδι της Λεμεσού
- Η κατασκευή σημαντικών, κεντρικών δρόμων της πόλης
- Η δημιουργία της φιλαρμονικής Λεμεσού
- Ο ηλεκτροφωτισμός της πόλης
- Η Ονοματοδοσία των οδών
- Η διοργάνωση της πρώτης Παγκύπριας Γεωργικής και Βιομηχανικής Έκθεσης το 1911
- Η κατασκευή της προκυμαίας της πόλης
- Η μεταφορά πόσιμου νερού από το Κεφαλόβρυσο των Πλατρών στη Λεμεσό.

Στα λίγα χρόνια της δημαρχίας του, επιτέλεσε σημαντικά, νεωτερικά έργα υποδομής και ανάπτυξης και βοήθησε αποτελεσματικά στην μεταμόρφωση της πόλης από μικρό χωριό σε μεγάλο αστικό κέντρο.

Παράλληλα, ως πρόεδρος της Ατμοπλοϊκής Εταιρείας Λεμεσού οργάνωσε και αναβάθμισε την επαφή της Λεμεσού με την Αθήνα και την Αλεξάνδρεια. Ως στέλεχος της παλαιότερης Λέσχης της Κύπρου, της «Λέσχης Ισότητας», που ιδρύθηκε το 1866, επί Τουρκοκρατίας, μαζί με τον Ανδρέα Θεμιστοκλέους και τον Ν. Κλ. Λανίτη, ίδρυσαν τα «Ολύμπια Λεμεσού», τον Γυμναστικό Σύλλογο της πόλης και αρχαιότερο Γυμναστικό Σύλλογο της Κύπρου, γνωστό ως Γ.Σ.Ο. Ο ίδιος υπήρξε διακεκριμένος αθλητής της Λεμεσού και κέρδισε πρώτη νίκη στους Παγκύπριους Αγώνες, του 1900, στο αγώνισμα της τετράκωπης λεμβοδρομίας.

Ο χαρισματικός αυτός άνθρωπος και προοδευτικός δήμαρχος πάνω από τα έργα και την ανάπτυξη, που μπορούσαν να περιμένουν, έθεσε ανενδοίαστα την προσφορά προς την πατρίδα, που δεν μπορούσε να περιμένει. Αμέσως μετά την κήρυξη του Α΄ Βαλκανικού πολέμου, το 1912, εγκατέλειψε τις ανέσεις, τις δόξες και τα αξιώματά του, άφησε γυναίκα και παιδιά και κατετάγη ως απλός εθελοντής στον Ελληνικό στρατό, πράγμα που γι' αυτόν αποτελούσε την μέγιστη δόξα και την ύψιστη τιμή.

“Όταν έφθασε στην Αθήνα είχε συνάντηση με τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος επίμονα, πλην μάταια, προσπάθησε να τον πείσει να υπηρετήσει σε στρατιωτική υπηρεσία, μέσα στην Αθήνα. Ο Σώζος όμως άφησε τις υπηρεσίες της πόλης του και ήλθε στην Ελλάδα, όχι για να μπει σε κάποια άλλη υπηρεσία, μακριά από το μέτωπο, αλλά για να πολεμήσει με τον ντουφέκι στο χέρι, ως απλός Έλληνας στρατιώτης. Η απάντηση του στον Βενιζέλο δεν επιδεχόταν καθόλου αντιρρήσεις:

«Σκοπός μου είναι να βάλω την τιμιάν στολήν του στρατιώτου, να πάρω το τουφέκι και να υπάγω εις την γραμμήν του Πυρός».

Προτού αναχωρήσει για το μέτωπο, ντυμένος πιά με την τιμημένη στολή του Έλληνα στρατιώτη, πέρασε ξανά από το υπουργείο, για να αποχαιρετήσει τον Πρωθυπουργό. Τα όσα έγιναν περιγράφονται σε γράμμα του Σώζου προς την γυναίκα του:

«Ο Βενιζέλος συνεκινήθη και τα μάτια του γέμισαν δάκρυα» , έγραψε.....

Εντάχθηκε στο Α΄ Σύνταγμα Πεζικού και πολέμησε στην Θεσσαλία, στην Μακεδονία και στην Ήπειρο. Στο τελευταίο γράμμα προς την γυναίκα και τον γιό του, που έστειλε, στις 21.11.1912 από το Καρά Μπουρνού, έγραφε τα εξής .....

«Είμαι πολύ καλά. Δόξα τω Θεώ. Ουδέποτε εζήτησα άδειαν ή απαλλαγήν από υπηρεσίαν. Είμαι θηρίον και πολύ ευχαριστημένος ... Έμαθα πειθαρχίαν, έμαθα υπομονήν έμαθα σκληραγωνίαν, έμαθα πείναν .....».

Η δόξα περιμένε να στεφανώσει τον πανάξιο Έλληνα της Κύπρου στον λόφο του Προφήτη Ηλία απέναντι από το Μπιζάνι, στις 6.12.1912. Ο Χριστόδουλος Σώζος, ο δήμαρχος της Λεμεσού και μια από τις πιο ωραίες, ηρωικές μορφές της Κύπρου και της Ελλάδας, έπεσε μαχόμενος στην Μάχη της Μανωλιάσσας. Άφησε τα κόκκαλα του θυσία για την ελευθερία της πρώτης του αγαπημένης, της Ελλάδας.

Στις 10.12.1912, τέσσερεις μέρες μετά την θυσία του ήλθε από την Πρέβεζα το τηλεγράφημα του θανάτου του.

«Σώζος εφονεύθη, 6^{ην} Δεκεμβρίου, μαχόμενος εις Προφήτην Ηλίαν».

Ολόκληρη η Κύπρος και η Ελλάδα έκλαψε τον Χριστόδουλο Σώζο. Το άγγελμα του θανάτου του συντάραξε τον απανταχού ελληνισμό, που όμως δεν ντύθηκε στα μαύρα. Οι Λεμεσιανοί φόρεσαν τα γιορτινά τους και βγήκαν στις πλατείες πανηγυρίζοντας, με τραγούδια και παιάνες για να τιμήσουν, όπως άξιζε, τον λεβέντη ήρωα της πόλης, που έως σήμερα ζεί και δοξάζεται, άφθαρτος και ολοζώντανος στις καρδιές όλων των δημοτών της Λεμεσού.

Η πόλη για να αθανατίσει την μνήμη του Σώζου, ήγειρε σεπτόν μνημείο στον Δημόσιο Κήπο, τον οποίον ίδρυσε ο ίδιος ο Σώζος, στο οποίο αναγράφεται η πιο κάτω επιγραφή:

Χριστόδουλος Σώζος

Δήμαρχος Λεμεσού, Δικηγόρος, Βουλευτής,
Μέλος Εκτελεστικού Συμβουλίου της Κύπρου, πεσών
ηρωικώς τη 6^η Δεκεμβρίου 1912 επί του λόφου του
Προφήτου Ηλία πρό των Ιωαννίνων.

Ο Δήμος και η πόλις της Λεμεσού μετά των απανταχού
φίλων του ήρωος ευγνωμονούντες αναθέτουσι, κόσμον
μεν και τιμήν τη πόλει, τοις δε επιγιγνομένοις ύψιστον
φιλοπατρίας δίδαγμα. Τεθνάμεναι γάρ καλόν επί προμάχοισι
πεσόντα. Ανδρ' αγαθόν περί η πατρίδι μαρνάμενον.

Προς τιμήν του Χριστόδουλου Σώζου στήθηκαν προτομές και μνημεία, οργανώθηκαν μνημόσυνα και εκδηλώσεις, γράφτηκαν και ειπώθηκαν πολλά, τόσο στην Κύπρο, όσο και σε όλην την Ελλάδα. Όμως, ως πιο θαυμαστό μνημείο της μνήμης και της αρετής του παραμένει, ίσως, το ποίημα που έγραψε για το θάνατο του, ο φίλος του και πολλά ευεργετηθείς από αυτόν, ο εθνικός ποιητής της Κύπρου, Βασίλης Μιχαηλίδης. Επιτρέψτε μου να σας το διαβάσω στην κυπριακή διάλεκτο, όπως ακριβώς το έγραψε ο ποιητής:

**ΕΙΣ ΤΟΝ ΗΡΩΙΚΩΣ ΠΕΣΟΝΤΑ
ΧΡ. ΣΩΖΟΝ**

Τζιαί πκοιά μάνα, Χριστόδουλε, στο μνήμα σων να κλάψη;
 Πκοιά μάνα την καντήλαν σου εν νάρτη να την άψη;
 Τζιαί πκοιά κοπέλλα λίβανον εν νάρτη να καπνίση,
 το μνήμα σου τραντάφυλλα τζι αθθούς να το ραντίση;
 Πκοιά λυερή το Σάββατον στους λας εν να θωρκέται
 γονατιστή στο μνήμα σου να πικρανακαλιέται;
 Αχ! Σώζο επολέμησες μιάλην να δης Ελλάδαν
 η δάφνη έσειε μυρωδικιάν αμμά σιει τζιαι πικράδαν.
 Έσειε παντού η δάφνη σου τους τόπους μυρισμένους,
 αμμά εμάς η πίκρα της εσειε μας ψατζιεμένους.
 Συγχώρα μου που άρκησα τραούδιν να σου γράψω,
 Εν ήξερω το μνήμα σου
 Νάρτω τζιαι τζιει να κλάψω.

B. Μιχαηλίδης

Αγαπητέ Δήμαρχε του Δήμου Αμπελοκήπων - Μενεμένης,
 Είμαι βαθιά συγκινημένος για την ευγενή σας πράξη να
 φιλοξενήσετε στο Δήμο σας την προτομή του ήρωα της
 Λεμεσού Χριστόδουλου Σώζου. Η πράξη σας αυτή φανερώνει
 αδιαμφισβήτητα την αρετή της ψυχής και την φιλοπατρία σας,
 που αποτελεί μέγιστη τιμή για τον ήρωα μας, αλλά και για
 την αδελφή πόλη της Θεσσαλονίκης. Σας μεταφέρω εκ μέρους
 ολόκληρης της Λεμεσού και της δοκιμαζόμενης Κύπρου, τους
 πιο θερμούς χαιρετισμούς και τις εγκάρδιες ευχαριστίες μας.

Θέλω επίσης εκ μέρους του Δήμου Λεμεσού να ευχαριστήσω τον Πρόεδρο, το ΔΣ και τα μέλη της Κυπριακής Εστίας Βορείου Ελλάδος, που είχαν την πρωτοβουλία για την προτομή του ήρωα Δημάρχου. Θερμές επίσης ευχαριστίες προς το Υπουργείο Αμύνης της Κύπρου και το Γενικό Προξενείο της Κυπριακής Δημοκρατίας στη Θεσσαλονίκη.

Αδέλφια Έλληνες,

Νιώθω ιδιαίτερη τιμή που έτυχε σε μένα να παρευρεθώ και να μιλήσω στα αποκαλυπτήρια της προτομής του Λεμεσιανού ήρωα Χριστόδουλου Σώζου, εδώ στην όμορφη Θεσσαλονίκη μας. Επιτρέψτε μου να σας διαβεβαιώσω ότι οι δεσμοί Θεσσαλονίκης – Λεμεσού, πάντοτε στενοί και άρρηκτοι, από σήμερα γίνονται πολύ πιο ισχυροί και αρραγείς, πολύ πιο δημιουργικοί και τελεσφόροι.

Τελειώνοντας, θέλω να διαμηνύσω προς όλους τους αδελφούς Μακεδόνες την εκ βάθους καρδίας συμπαράσταση και συμπαράταξη όλων των δημοτών της Λεμεσού και όλων των Κυπρίων απέναντι στην περιπέτεια που περνά σήμερα η Μακεδονία, που έφθασε στην ανάγκη να αγωνίζεται για τα αυτονόητα, το όνομα και την Ιστορία της. Πρέπει να το γνωρίζετε ότι ολόκληρος ο λαός της Κύπρου είναι στο πλευρό σας.

Σας ευχαριστώ.